

Hegedűs Imre János

Energiák erőterében

Kodolányi Gyula: Szóló hangra

Közismert Teller Ede vallomása: Ady Endre szimbólumai, szópalotái nélkül nem jutott volna olyan magasra (mélyre) az atomfizikában, mint ahová eljutott.

Milyen jól hangzana ennek a fordítottja is! Ha a fizika és a matematika zseniális felfedezései nélkül vajmi kevés esélye lenne a babérra manapság egy költőnek.

Mindez Kodolányi Gyula friss esszékötete, a *Szóló hangra* kapcsán ötlött fel. Olvasván ezeket a szép, művés, okos írásokat, törvényszerű, hogy elkalandozik a gondolat az energiák mezejére, s gomolyog, felöltik a játékos ötlet: Mérjünk kánonok, trendek helyett szellemi energiákban, érzelmi töltetekben életműveket, áramlatokat, stílusirányokat. Legyen mértékegység az energia!

Nem öncélú az elkalandozás, a szerző többször használja a szót, amelyet nagybátyjától, Kodolányi Jánostól vett át, aki évekig tanítómestere volt: „Képzeld el – írja –, hogy mindaz az energia, ami őbenne akkor is ott forrt és cikázott még, ...átáradt ezekben az elképesztő beszélgetésekbe.” (58. oldal)

Izgalmas elindulni ezen a szálon, s azt kutatni, miképpen valósult meg a tanítványban az átadott szellemi és szeretetenergia.

Mintha irodalmunk Van Allen-övezetében lennénk! Mintha nagy erejű részecskék áramlanának ki az írásokból! Mintha a négy erő, a gravitáció, az elektromosság, a mágnesesség és a rádióaktivitás együtt, együttesen érvényesülne Kodolányi Gyula mondatfűzésében, az esszé-szöveg szerkesztésében, a szépség és igazság teremtésének hevületében. Láthatatlan ez az áramlás, ez a sugárzás, alig észlelhető, és szinte misztikus az alkotásfolyamat. Élményvilága, gazdag tudása, nagy skálájú műveltsége is része ennek az erőternek, s nemcsak versei alapján, hanem művés prózája okán is joggal nevezhető *poeta doctus*nak.

Okosan felépített kötet a *Szóló hangra*. Lassan, fokozatosan vezeti be az olvasót Kodolányi Gyula sűrű, tömény világába. Óvatosan viszi mély vizeire. Apró, kedves írásokból áll az első, a *Villanások* fejezet, kertről, erdőről, gombászásról, harangszóról, elmúlásról, színházról szólnak, de egyszer csak szembetalálkozunk két nagy, mai névvel, alakkal, figurával, Edward Albee-vel és Salman Rushdie-vel.

Mintha a Balaton vizében (ő Tihanyban, apósa, Illyés Gyula örökében tartózkodik nyáron) hirtelen mély gödörbe lépnenk.

És itt már megsejthető Kodolányi Gyula világának izgalmas titka, mégpedig az, hogy kimondja, nincs a világegyetemnek olyan porszeme, mamutfenyője, harangvirága, amiről ne lehetne hangulatosan, hozzáértéssel írni. S a módszert éppen Edward Albee, a nagyszerű amerikai drámaíró, színházi szakember, rendező kapcsán, az ő szavait átvéve árulja el: „... a mű, lesz, növekszik, az író belső erői írják-alakítják, s nem racionális agymunkával »kreatálják«.” (19. old.)

Írhatott volna akár „energiát” is az „erő” helyett, az alkotásban egyre megy. Az arcképvázlat, amelyet néhány pontos, precíz jelzővel Edward Albee-ről fölvezol, ugyancsak energiaáramlás, láthatatlan, megfoghatatlan, mégis ható, teremtő, s hogy mennyire misztikus, idézi szó szerint beszélgetőpartnerét: „A szindarab hangokból és csendből áll, mint a zene.” (20. old.)

Nincs jobb definíció arra, hogy az univerzum nem csak a körülöttünk lévő végtelen tér. Belső lelkivilágunk is az.

Itt, persze, már említeni kell, hogy Kodolányi Gyula nem lexikonok anyagát mondja föl, tökéletes angol nyelvtudása és a világkultúrában való jártassága révén – mondhatni – testközelbe, szellem-közelbe került a *Nyugat* alkotóival. Angliában, később Amerikában élt olyan időkben, amikor szinte lehetetlen volt útlevelhez jutni, s akárcsak az egykori, erdélyi deákok (Apáczai, Misztótfalusi), hazahozta tudását, tapasztalatát nemzetének. Az atlantai Emory Egyetem, ahol Kodolányi éveig tanított, a művészetek és a tudományok keresztútján áll, megfordulnak ott a kor szellemi sztárjai, így került sor az évek során több beszélgetésre a *Sátáni versek* szerzője, a hindu-brit író, Salman Rushdie és Kodolányi között.

A sokáig cellamagányban élő, üldözött, a Khomeini ajatollah fetvéja által halálra ítélt író Kodolányi Gyula méltán érezhette sorstársának, minthogy az is volt ő minden kelet-európai alkotónak, akik a bolsevizmus vasmarkában sínylődtek. Minden művész tudta, hogy börtönbe kerül, ha szó szerint értelmezi a bolsevista klasszikusok egyenlőségről, demokráciáról, békéről, testvériségről szóló dogmáit. Rushdie pontosan ezt tette, a *Sátáni versek* regényének azon motívumát, hogy az ördög Mohamed képében szólal meg, egy szent mohamedán iratból kölcsönözte. Kelet-Európában a lenini emberjogi normák követelése jelentett legnagyobb veszélyt 1989 előtt. (Mi lett volna a sorsa például, főleg Erdélyben, Felvidéken, Délvidéken egy magyar írónak, ha idézi Lenin következő sorait: A versailles-i béke „uzsorás béke, gyilkosok, mészárosok békéje volt...”, a gyermekeket éhezésre és éhhalálra kárhóztatták, ez hallatlan béke, rablóbéke volt.” Ez a jellemzés a magyar tragédiára hatványozottan érvényes, amelyről Kodolányi Gyula érzékenyülő fájdalommal ír ugyancsak ebben a kötetében: *Trianonról – három hangon.*)

De kényesen vigyáz arra, ne legyen hír az eseményből. Se Rushdie-ből, se Trianonból. Az esszé legnagyobb veszélye a zsurnalizmus, amit sikeresen elkerül. Minden párbeszéde, beszélgetése vegyjeles kötés, amelyből új minőség születik. Ezt az új minőséget hozta haza, s alig van a magyar kultúrának olyan mezeje, ahol ne gyümölcsöztette volna. Csak néhány nagy témakör, amelyekről a kötet további írásai szólnak: zene, színház, műfordítás, film, sajtó, televízió, politika, műfajelmélet, könyvkiadás, stílustörténet, műelemzés stb.

S mivel éppen ilyen gazdag a termés, ki kell választani abból Kodolányi Gyula oeuvre-jének legalább halvány körvonalait, mert azt még nem végezte el a szakirodalom.

Két úgynevezett életműesszét tartalmaz a kötet, egyiket Szabó Zoltánról, másikat Oláh Jánosról.

Noha időben messze eső, tömör írásokból bontakozik ki számomra ez a kapcsolat, nem véletlenszerű. Mindketten, Szabó Zoltán is, Oláh János is, tájba, vidékbe, magyar földbe gyökereznek induláskor, s csak később vált az egyik világpolgárrá, a másik az urbánus élet, a fővárosi sajtó- és íróvilág szellemi erőinek organizátorává.

Vagyis mindketten viaduktként íveltek át azon a szakadékon, amely annyi baj, kín, harag, gyűlölködés forrása volt irodalmunkban. A népi és urbánus „fülemile” szomszédharca folyik évtizedek óta a „fülemiledalról”, éppen emiatt örül a lélek, ha jó szellemek beszegeznek az ágyúk torkát.

Miképpen oldja meg a nehéz feladatot? Milyen eszközökkel tárgyalja Szabó Zoltán mives, membránérzékenységu prózavilágát?

Úgy, hogy engedelmeskedik a József Attila-i parancsnak: „Hiába fűrösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat.”

Ritka szép a kölcsönhatás, szem- és léleknyugtató tükröződés, tükörkép. Verőfényes irodalmi mező keletkezik azáltal, hogy egy nyugatos műveltségű, minden apró tényben, eseményben tájékozott költő és esszéista, Kodolányi Gyula felvázolja a Nyugaton élt emigráns művésztárs pályáivét. Illetve nem is pályáivét kapunk, hanem – kissé elavult a kifejezés – lélekrajzot. Nem tudatosan – ezt csak az olvasó érzi –, de úgy jellemzi Szabó Zoltánt, hogy azáltal órá is visszahull a fény, ikerportré keletkezik.

És milyen szép a staféta útja! Nagybátyjától, Kodolányi Jánostól hajdanában tengernyi szeretetenergiát kapott, s itt, most Szabó Zoltán értékrendjének, teremtő képzetének forrását

is abban látja: „...alig akad író kortársai közt, aki úgy tudta szeretni, hitelesen és tartással csodálni a másik emberben a jót, a tehetséget.” (83. old.)

De van szava az ész, a logika kristálytisza járásáról is, amely éppen olyan jellemzője a Szabó Zoltán-i írásművészetnek, mint a szeretet: „kristálytisza precizitás és aritmikus arányérzék.” (Szem, szív és epe – Szabó Zoltánról, Szabó Zoltánról – négy kis tételben)

Oláh János gazdag, szövevényes világát három tételben foglalta össze. Az első tételt még 1985-ben írta meg, címe: *Sámán félszáműzetésben*, de az nem jelenhetett meg. Hogy is jelenhetett volna meg, amikor az *Elérhetetlen föld* szerzőjét éppen csak megtúrta a diktatúra. A *Kilencek* írócsoportjának markáns képviselőit minden eszközzel megpróbálták belső emigrációba kényszeríteni. Sajátos módon lett így Oláh János sorstársa Szabó Zoltánnak. A külső emigráció a belsőnek.

Éppen emiatt egyfajta tetemrehívás Kodolányi Gyula írása. A gáncsoskodások, a ferdítések, a sunyi elhallgatások margóra szorítottak egy nagy formátumú tehetséget. Szerencsére itt, ebben a három tételben kibontja Kodolányi a költő, a prózaíró, a drámaíró Oláh János minden szép, nagy kezdését, műfaji újítását, eredményes stílus kísérleteit. A zeneművek struktúráját véljük felfedezni, amikor irodalomtörténeti események, kiadások, betiltások krónikája után felbúg, mint egy fúga, a költőként alig ismert Oláh verseinek mindmostanáig legszebb jellemzése: „Oláh János természetverseiben ... nemcsak az anima forrása buzog fel apadhatatlanul, hanem ez a másik erő is, a hely géniusza, ami hazát alakítja a tájat, s az otthonatlanság érzését egy nagyobb honosság védőszárnyai alá vonja.” (219. old.)

Szebben, elszántabban kevesen építették szavakból, eszmeszilánkokból, górcső alatt tisztaságvizsgálatnak alávetett gondolatokból azt a hazát, amit Illyés Gyula a magasba helyezett.

Van aztán Kodolányi Gyulának egy olyan szférája, amely nem tanulmány, hanem vaskos könyv témája lehetne. És ez a politikum.

Nem politika, mert vallomása szerint soha nem akart politikus lenni, de az események bele sodorták, a szükség muszáj-Herkuleseket szült, hisz az átkosban nem nőhetett fel egy olyan fiatal nemzedék, akik rendszerváltáskor kezébe vehette volna az ország kormányzását. Több kelet-európai országban írók, költők, művészek állták kezdetben a vártát.

Kodolányi a rendszerváltó Antall-kormány és a miniszterelnök külpolitikai tanácsadója lett.

Nem ok nélkül esett rá a választás. Csak felsorolással lehet egy recenzióban jelezni, milyen sorsdöntő eseményekben vett részt, milyen veszélyes feladatokat vállalt el még a Kádár-diktatúra megbukása előtt: Kallós Zoltán, erdélyi folklórtudós letartóztatása elleni tiltakozás, Király Károly iratainak Nyugatra csempészése, Janics Kálmán és Duray Miklós nemzetiségi harcosok küzdelmének fölkarolása, s ami talán a legkevésbé ismert: részvétel Bibó István iratainak angolra fordításában és kimenekítésében az országból. Küzdőtársa sok ilyen ügyben természetesen Csoóri Sándor volt (*Egy titkos élet mélyáramai – Bibó István és Bernard Crick, Elnémult telefonok – Csoóri Sándor 80. születésnapjára*).

És mint a kormány tagja? Mint külpolitikai tanácsadó?

Legjobb külpolitika a jó belpolitika – tartja a közmondás. Ha rendben van egy államférfi szénája otthon, könnyen evez a külpolitika vizein.

Kodolányi Gyula legnagyobb kultúratörténeti érdeme, hogy bajtársaival, Csoóri Sándorral, Sára Sándorral, Zelnik Józseffel megteremtik, létrehozzák a nemzet egységét szolgáló, nagy missziót vállaló Duna Televíziót (*A Duna Televízió megteremtése*).

A felsorolt írások jobban hasonlítanak krimikre és sci-fi történetekre, mint higgadt, finom, hívős esszékre. Mindenekelőtt azokhoz a generációkhoz szólnak, amelyek szinte semmit sem tudnak a rendszerváltást megelőző súlyos vajúdasokról, heroikus, egyéni és csoportos vállalkozásokról. Vértelennek nevezik ezt a forradalmat, de az állásvesztések, bebörtönzések, folyóirat- és kiállításbetiltások, megcsonkított szövegek sokasága volt a nyitánya, előjátéka 1989-nek, a fordulatnak.

S amikor az Antall-kormány megalakulása után legálisan lehetett nemzetpolitikussá Kodolányi Gyula, mindenekelőtt a nyugati kapcsolatait használta föl minden magyar érdek fölkarolására és népszerűsítésére. Így válhatott a jó és pozitív országimázs egyik alakítójává, formálójává.

Külön fejezetet szán kedves folyóiratának, a *Magyar Szemlének*, amelyet most is szerkeszt. Annak is viharos a története, fenyegető hullámverések taraján és mély völgyeiben hánykolódott, de a közösség érdekeinek a szolgálatától pillanatra sem tántorodott el.

Aztán... Széles, nagyon széles a paletta, felsorolni sem lehet az esszékötet minden témakörét. Kiváló verselemzést (*József Attila: A Dunánál*), Ady Endre-értelmezést, Babits-kommentárt olvashatunk, s azzal a felkavaró érzéssel tesszük le a könyvet, hogy van pótolnivalónk. Kodolányi Gyula világirodalmi tudása, az európai szellemi életben való jártassága, ugyanakkor tiszta, sallangmentes magyarsága olyan mérce, amely nagy kihívás. Hiányérzetünk önmagunkkal szemben keletkezik.

Híres prózaverseivel, Shakespeare-inspirációkra írott szonettjeivel (*Üzenetek W. Sh.-tól*) az alkotás misztériumának zezzugos ösvényeit járja, s vívja emberül, európaiként és magyarként, napi küzdelmét a nyelv titkainak megfjtéséért.

És ami talán a legfontosabb: szellemi és lelki energiáit a hagyomány és a modernség szétszakadásának, dőre és áldatlan szembefordulásának megakadályozására fordítja. Szabó Zoltánról írja, de az ő akarásaira is vonatkozik: „...*segít átmenteni bennünket a posztmodernizmus hamis dilemmái felett.*” (93. old.)

* * *

Mint jó Appendix áll a kötet végén négy interjú, négy beszélgetés a közélet és a média négy karakteres személyiségével: Pethő Tibor, Elek István, Osztoivits Ágnes, Völgyi Tóth Zsuzsa a partnerek.

Dialógusokról nem lehet kommentárt írni. Azokat hallgatni, ez esetben olvasni kell. Kell és érdemes, mert *energiák erőterébe* kerül az olvasó is.

(*Nap Kiadó, Budapest, 2012*)